

KATARZYNA MIKOŁAJCZYK

efmikola@cyf-kr.edu.pl

*Wpływ struktury własnościowej na strategie banków w krajach
Europy Środkowo-Wschodniej*

The Impact of Ownership Structure on Banks Strategy in Central and East European Countries

Słowa kluczowe: sektor bankowy; struktura własnościowa; kryzys finansowy; Europa Środkowo-Wschodnia

Keywords: banking sector; ownership structure; financial crisis; Central and Eastern Europe

Kod JEL: G01; G21; G32; L25

Wstęp

Kraje Europy Środkowo-Wschodniej (ESW) przeszły długą drogę od czasu transformacji ustrojowej, kiedy utworzyły, reaktywowały lub głęboko zreformowały wszystkie elementy systemu finansowego. Sektor bankowy, będący jego najbardziej istotnym i wrażliwym elementem, ukształtował się pod wpływem przyjętego modelu prywatyzacji, rozwiązań regulacyjnych i systemowych. Pomimo istniejących różnic w poszczególnych krajach regionu ESW wykazuje on wiele cech wspólnych, odróżniających go od krajów Europy Zachodniej. Te wspólne cechy to m.in. dominacja kapitału zagranicznego, głównie pochodzącego z krajów starej UE, czy silna ekspansja kredytowa, szczególnie po 2004 r. Kryzys finansowy lat 2007–2009 nie uderzył bezpośrednio w kraje ESW, jednak z pewnym opóźnieniem wywarł silny wpływ na banki w tym regionie, głównie przez więzi kapitałowe łączące je z bankami Europy Zachodniej oraz pokryzysowe zmiany regulacyjne wprowadzone w UE.

W artykule weryfikacji empirycznej poddano hipotezę badawczą, że struktura własnościowa ma wpływ na strategię i wyniki banków komercyjnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, lecz siła i charakter tego oddziaływania są uzależnione od warunków makroekonomicznych. W tym celu banki komercyjne z ośmiu krajów ESW poddano analizie porównawczej z wykorzystaniem 10 wskaźników obrazujących trzy kluczowe obszary analityczne: strategię inwestycyjną, efektywność i bezpieczeństwo. Analizę przeprowadzono w trzech podokresach odzwierciedlających zmieniające się warunki makroekonomiczne. W artykule sformułowano także pytanie badawcze: czy, definiując strukturę własnościową, bardziej istotne jest uwzględnienie pochodzenia kapitału większościowego czy charakteru inwestora strategicznego? W celu odpowiedzi na to pytanie w badaniach zastosowano równoległe dwie klasyfikacje banków, oparte na powyższych kryteriach.

Artykuł ma charakter empiryczny, co znajduje odzwierciedlenie w jego strukturze. Składa się z czterech części, z których w pierwszej przedstawiono krótki, wyselekcjonowany przegląd literatury w analizowanym temacie, w drugim scharakteryzowano próbę badawczą i zastosowaną metodę badań, w trzecim opisano uzyskane wyniki, a w czwartym sformułowano wnioski końcowe.

1. Przegląd literatury

Wpływ struktury własnościowej na decyzje podejmowane przez przedsiębiorstwa stanowi ważny i rozbudowany obszar rozważań teoretycznych i badań empirycznych. Nabiera on specjalnego znaczenia, gdy jest rozpatrywany w kontekście instytucji bankowych prowadzących działalność w krajach ESW, ze względu na wyjątkowo duże zaangażowanie w sektorze bankowym kapitału zagranicznego, szczególnie należącego do dużych grup bankowych pochodzących z krajów Europy Zachodniej. W literaturze podkreśla się liczne korzyści wynikające z obecności zagranicznych inwestorów w bankach pochodzących z krajów, które przechodziły transformację, znajdujące odzwierciedlenie w wyższej produktywności oraz wyższej efektywności produktowej i kosztowej, będącej rezultatem m.in. ułatwionego dostępu do kapitału, zaawansowanych technologii, systemów zarządzania ryzykiem czy doświadczeń menedżerskich [m.in. Bonin, Hasan, Wachtel, 2005; Yildirim, Philippatos, 2007; Koutso-manoli-Filippaki, Margaritis, Staikouras, 2009; Huang i in., 2011]. Pozytywny wpływ kapitału zagranicznego zarówno na efektywność, jak i konkurencyjność polskiego sektora bankowego potwierdzają także badania M. Pawłowskiej [2015]. Jednakże zwraca się także uwagę, że występowanie i skala tych korzyści są ściśle uzależnione od wielu czynników ukształtowanych zarówno przez specyfikę kraju macierzystego, jak i geograficznej, kulturowej i instytucjonalnej odległości między krajem macierzystym a goszczącym [Lensink, Meesters, Naaborg, 2008; Claessens, van Horen, 2012].

Istotnym elementem w analizie wpływu struktury własnościowej jest uwzględnienie nie tylko kraju pochodzenia kapitału, ale także charakteru dominującego

właściciela i odróżnienie banków funkcjonujących jako spółki zależne w międzynarodowych bankowych grupach kapitałowych od banków kontrolowanych przez krajowych i zagranicznych właścicieli pochodzących spoza sektora bankowego, co najczęściej skutkuje większą swobodą decyzyjną banku. Funkcjonowanie w ramach grupy bankowej, wykorzystującej wewnętrzny przepływ kapitału, może spowodować pozytywne i negatywne konsekwencje dla banku-córki, określane w literaturze jako efekt wsparcia (*support effect*) lub efekt substytucji (*substitution effect*) [de Haas, van Lelyveld, 2010]. Analizy empiryczne dotyczące okresu przełomu XX i XXI w. potwierdziły skuteczne wykorzystanie wewnętrznego rynku kapitału przez międzynarodowe grupy bankowe w celu finansowego wsparcia wschodnioeuropejskich spółek zależnych [Haselmann, 2006], lecz kryzys finansowy lat 2007–2009, a szczególnie okres pokryzysowych zmian regulacyjnych i problemy kapitałowe zagranicznych banków-matek, otworzył dyskusję na temat zagrożeń wynikających ze struktury własnościowej ukształtowanej w bankach z regionu ESW. Zbytne uzależnienie od kapitału pozyskanego za pośrednictwem spółki-matki, mimo że ułatwiało podniesienie efektywności w okresie przedkryzysowym, stało się także dodatkowym czynnikiem zagrażającym stabilności banków-córek w krajach goszczących w sytuacji pogorszenia się kondycji finansowej banków-matek [Barba Navaretti i in., 2010].

Efektom kryzysu finansowego jest również powolna, ale systematyczna zmiana struktury własnościowej sektora bankowego w ESW. Zagraniczne banki-matki pod wpływem zaleceń Komisji Europejskiej, decydującej o udzieleniu im pomocy publicznej, a także realizując proces delewarowania w odpowiedzi na zaostrzone wymogi kapitałowe, zmodyfikowały swoje strategie wobec regionu ESW, koncentrując się na wybranych rynkach i wycofując z obszarów niestrategicznych. Ich miejsce zajmują zarówno inwestorzy zagraniczni, jak i krajowi: banki, ale coraz częściej też podmioty pozabankowe, głównie fundusze private equity. W niektórych krajach ESW dużą aktywność akwizycyjną wykazuje również państwo, często za pośrednictwem kontrolowanych przez siebie banków, odpowiadając na pojawiające się oferty sprzedaży lub konieczność wsparcia kapitałowego banków będących na progu bankructwa oraz realizując strategię stopniowego wzmocnienia roli kapitału krajowego w sektorze bankowym.

2. Próba badawcza i metoda badań

Do analizy przyjęto 10-letni okres badawczy, rozpoczynający się w 2004 r., a kończący w 2013 r. Ze względu na silną zmienność makroekonomiczną w ramach okresu badawczego wyróżniono trzy podokresy: 2004–2007 (okres przedkryzysowy), 2008–2009 (okres kryzysu finansowego) i 2010–2013 (okres pokryzysowych dostosowań i zmian regulacyjnych). W badaniach uwzględniono osiem krajów z regionu ESW: Polskę, Czechy, Słowację, Słowenię, Węgry, Chorwację, Bułgarię i Rumunię, a zatem kraje członkowskie Unii Europejskiej, z wyłączeniem krajów bałtyckich ze

względu na specyfikę struktury własnościowej sektora bankowego w tym obszarze. Do analizy wykorzystano dane jednostkowe ze sprawozdań finansowych banków komercyjnych, pochodzące z bazy danych Bankscope. W badaniach uwzględniono 228 różnych banków komercyjnych, jednak próba badawcza nie była zbilansowana i liczba banków objętych analizą w poszczególnych latach wahała się od 147 do 188. Liczbę banków z poszczególnych krajów oraz sumaryczną wartość ich aktywów w początkowym i kończącym roku okresu badawczego przedstawiono w tab. 1. W badanym okresie wartość aktywów analizowanych banków wzrosła o 135%, jednak tempo wzrostu było silnie zróżnicowane: średnioroczna stopa wzrostu (CAGR) w okresie przedkryzysowym wyniosła 22%, w okresie kryzysu – 8%, a w okresie pokryzysowym zaledwie 3%.

Tab. 1. Geograficzna struktura próby badawczej

Kraj	PL	CZ	HU	HR	RO	SI	SK	BG	Razem
Liczba banków (szt.)	48	23	33	33	30	18	16	27	228
Suma aktywów (2004, mld EUR)	104,6	77,3	56,4	24,5	18,4	23,6	27,2	9,0	340,9
Suma aktywów (2013, mld EUR)	280,7	174,8	87,8	56,5	71,6	39,0	51,5	38,9	800,7

Źródło: opracowanie własne.

W badaniach kluczowym elementem było ustalenie struktury własnościowej w każdym banku objętym analizą, czyli określenie dominującego inwestora w każdym z lat okresu badawczego. W tym celu wykorzystano informacje pozyskane z różnych źródeł (Bankscope, dokumenty publikowane przez banki centralne, raporty roczne banków, strony internetowe banków). W celu weryfikacji hipotezy badawczej analizowane banki zakwalifikowano do jednej z wyróżnionych grup własnościowych. Pierwsza klasyfikacja (TYP1) polegała na wydzieleniu trzech grup własnościowych: zagraniczna, prywatna krajowa i państwowa, akcentując pochodzenie kapitału. W drugiej klasyfikacji (TYP2), w której jako kryterium podziału przyjęto charakter głównego akcjonariusza, wyróżniono trzy podstawowe grupy: głównym akcjonariuszem jest państwo, bank lub instytucja niebankowa. Ponadto z ostatniej grupy (główny akcjonariusz nie jest bankiem) wyodrębniono dwie podgrupy: banki zrzeszające banki spółdzielcze oraz banki samochodowe, ze względu na ich specyfikę. Te podgrupy miały jednak niewielką liczebność, dlatego nie uwzględniono ich we wszystkich analizach. Liczebność wyróżnionych grup własnościowych w poszczególnych latach przedstawiono w tab. 2.

Według pierwszego kryterium około 7% banków było kontrolowanych przez państwo, 27% – przez krajowy kapitał prywatny, a 67% – przez kapitał zagraniczny. Udział poszczególnych grup w sumarycznej wartości aktywów wyniósł odpowiednio: 11%, 11% i 78%, wskazując, że krajowe banki prywatne były znacznie mniejsze niż banki reprezentowane przez pozostałe grupy. Przyjmując jako kryterium typ inwestora strategicznego, najliczniejszą grupę stanowiły banki kontrolowane przez inny bank, będący dla nich podmiotem dominującym – ich udział ilościowy wynosił

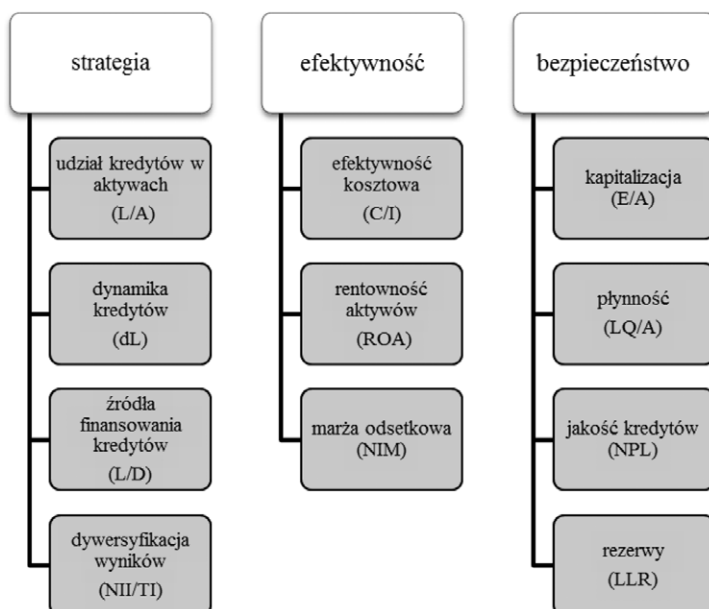
Tab. 2. Struktura własnościowa próby badawczej według przyjętych kryteriów (liczba banków)

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Forma własności – TYP1										
państwowa	11	12	13	11	11	11	11	12	12	14
krajowa prywatna	40	46	46	40	42	44	49	51	54	49
zagraniczna	96	116	122	110	122	128	125	125	118	109
RAZEM	147	174	181	161	175	183	185	188	184	172
Forma własności – TYP2										
państwowa	11	12	13	11	11	11	11	12	12	14
bankowa	90	109	115	104	110	113	111	111	103	95
niebankowa	38	45	45	40	45	48	53	56	58	53
koncerny samochodowe	4	4	4	4	7	8	7	6	7	6
spółdzielcza	4	4	4	2	2	3	3	3	4	4
RAZEM	147	174	181	161	175	183	185	188	184	172

Źródło: opracowanie własne.

61%, a udział w wartości aktywów – 76%. Z kolei banki kontrolowane przez podmioty niebankowe stanowiły 32% próby i reprezentowały 13% aktywów (w tym banki kontrolowane przez koncerny samochodowe 1% i banki zrzeszające banki spółdzielcze 1%), natomiast udział banków państwowych wyniósł odpowiednio 7% (ilość) i 11% (wartość aktywów).

W analizie porównawczej skoncentrowano się na trzech obszarach: strategii, efektywności i bezpieczeństwie (rys. 1).

Rys. 1. Obszary i wskaźniki wykorzystane w analizie porównawczej

Źródło: opracowanie własne.

W celu porównania strategii inwestycyjnej wykorzystano cztery wskaźniki: udział kredytów netto w aktywach ogółem (L/A), dynamikę kredytów wyrażoną względną zmianą wartości kredytów w stosunku do roku wcześniejszego (dL), źródła finansowania kredytów oceniane stopniem pokrycia udzielonych kredytów przyjętymi depozytami (L/D) oraz dywersyfikację wyników mierzoną udziałem wyników z działalności pozaodsetkowej w wynikach ogółem (NII/TI). Do oceny efektywności banków wykorzystano trzy klasyczne wskaźniki: wskaźnik efektywności kosztowej liczony jako koszty działania banku do wyniku z działalności bankowej (C/I), rentowność aktywów liczoną jako wynik finansowy netto do wartości aktywów na koniec roku (ROA) oraz marżę odsetkową (NIM). W trzecim analizowanym obszarze odwołano się do czterech wskaźników: wskaźnika dźwigni finansowej liczonego jako relacja kapitału własnego do wartości aktywów (E/A), wskaźnika płynności mierzonego udziałem aktywów płynnych w aktywach ogółem (LQ/A), wskaźnika jakości kredytów liczonego jako udział kredytów zagrożonych w kredytach ogółem (NPL) oraz wskaźnika rezerw (LLR) liczonego jako relacja między rezerwami utworzonymi na kredyty zagrożone do wartości brutto kredytów.

Aby ocenić, które z wyróżnionych cech pozwalają w sposób statystycznie istotny odróżnić wyodrębnione grupy, wykorzystano analizę dyskryminacyjną, przy czym celem nie było oszacowanie parametrów funkcji dyskryminacyjnej, a jedynie ocena siły dyskryminacyjnej analizowanych wskaźników. Zmienną objaśnianą w wielomianowych liniowych modelach dyskryminacyjnych był typ własności, przy czym model 1 odwoływał się do pierwszej klasyfikacji własnościowej ($TYP1$), z trzema możliwymi wartościami przyjmowanymi przez jakościową zmienną objaśnianą, a model 2 odwoływał się do drugiej klasyfikacji ($TYP2$), w której zrezygnowano z uwzględniania dodatkowych podgrup (wylimitowano banki zrzeszające banki spółdzielcze oraz banki samochodowe). W celu rozpoznania zdolności i siły dyskryminacyjnej poszczególnych zmiennych zastosowano selekcję postępującą krokową, która polegała na wybraniu w pierwszym kroku zmiennej o największej sile dyskryminacyjnej (do oceny wykorzystano statystykę lambda Wilksa oraz statystykę F), a następnie dodawano kolejne zmienne objaśniające, aż do momentu, kiedy dodanie kolejnej zmiennej nie powodowało już istotnego polepszenia jakości modelu. Analizy nie przeprowadzano dla poszczególnych lat, lecz w ramach wyróżnionych podokresów, wykorzystując uśrednione wartości zmiennych.

3. Wyniki i wnioski z badań

Wskaźniki obrazujące strategię inwestycyjną dla wszystkich wyróżnionych grup przedstawiono w tab. 3. Banki zagraniczne w całym badanym okresie wykazywały większy udział kredytów w strukturze swoich aktywów, co więcej – nie obniżyły tego wskaźnika także w okresie pokryzysowym, co można było dostrzec w obu grupach banków krajowych. Wskaźnik dynamiki kredytów we wszystkich grupach wyka-

zywał dużą zmienność w poszczególnych latach, przy równoczesnych tendencjach spadkowych. We wszystkich trzech podokresach najwyższą roczną stopę wzrostu kredytów odnotowały banki krajowe prywatne, najniższą zaś banki państwowe.

Tab. 3. Wskaźniki obrazujące strategię działania banku – średnie dla wyróżnionych grup

GRUPY	L/A (%)			dL (%)			L/D (%)			NII/TI (%)		
	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013
Forma własności – TYP1												
państwowa	50,1	58,0	55,4	21,8	12,6	4,3	106,2	121,2	102,8	42,4	32,6	28,2
krajowa prywatna	54,2	60,7	54,9	37,6	31,1	20,8	166,7	163,5	125,3	38,0	33,0	34,7
zagraniczna	55,4	66,2	65,8	32,1	22,5	8,5	166,6	181,0	171,1	34,8	23,9	29,8
Forma własności – TYP2												
państwowa	50,1	58,0	55,4	21,8	12,6	4,3	106,2	121,2	102,8	42,4	32,6	28,2
bankowa	54,2	65,9	65,9	31,5	23,6	6,9	153,3	174,8	168,3	35,2	24,3	30,7
niebankowa	56,4	61,0	56,4	40,7	29,1	23,1	172,0	162,4	120,4	36,4	31,4	32,4
koncerny samochodowe	82,4	77,3	72,5	21,7	6,7	-0,4	282,1	248,5	242,9	24,4	18,2	22,0
spółdzielcza (b. zrzesz.)	32,6	45,9	40,7	25,8	28,5	20,5	213,5	242,7	224,7	55,2	45,5	44,8

Źródło: opracowanie własne.

Druga klasyfikacja pozwala dostrzec znacznie silniejsze zróżnicowanie roli działalności kredytowej w poszczególnych grupach: wskaźnik L/A osiągał poziom 80% w bankach samochodowych i zaledwie 40% w bankach zrzeszających banki spółdzielcze. W trzech podstawowych grupach (państwowa, bankowa, niebankowa) udział kredytów w aktywach był natomiast podobny (nieco niższy w bankach państwowych niż prywatnych) i miał tendencję rosnącą w okresie przedkryzysowym. Po 2009 r. wskaźnik L/A obniżył się nieznacznie we wszystkich grupach, z wyjątkiem banków funkcjonujących w bankowych grupach kapitałowych.

Najwyższą dynamikę kredytów wykazywały banki posiadające inwestora strategicznego spoza sektora bankowego, a w czasie kryzysu i okresu pokryzysowego także banki związane z sektorem spółdzielczym. Z kolei najslabszy wzrost kredytów (szczególnie po 2008 r.) odnotowały banki samochodowe. Analizując stopień finansowania działalności kredytowej z depozytów, we wszystkich grupach można zauważyć wzrost wskaźnika L/D w okresie przedkryzysowym i jego silne obniżenie w okresie pokryzysowym. Banki państwowe utrzymywały wskaźnik L/D na niższym poziomie niż banki prywatne. Banki prywatne krajowe okazały się grupą, która najsilniej obniżyła wskaźnik L/D – z poziomu zbliżonego do banków zagranicznych w okresie przedkryzysowym do poziomu zbliżającego się do średniej dla banków państwowych w okresie pokryzysowym. W drugiej klasyfikacji grupami, które posiadały najwyższy wskaźnik L/D (powyżej 200%) były banki samochodowe i banki związane z sektorem banków spółdzielczych. Banki kontrolowane przez podmioty spoza sektora bankowego w okresie przedkryzysowym wykazywały wyższy wskaźnik L/D niż

banki działające w bankowych grupach kapitałowych, ale w przeciwieństwie do nich zdołały go silnie obniżyć (w 2007 r. osiągnął on poziom 187%, w 2013 r. spadł do 120%), mimo że w tym samym okresie odnotowały one silniejszą dynamikę wzrostu kredytów. Analizując stopień dywersyfikacji przychodów, należy odnotować wyższy jej poziom w bankach państwowych w okresie przedkryzysowym, ale równocześnie odwrócenie tej relacji w okresie pokryzysowym. W bankach państwowych w latach 2004–2005 wyniki pozaodsetkowe stanowiły ponad 45% wyniku z działalności bankowej, a w ostatnich latach spadły poniżej 30%. Z kolei w bankach z kapitałem prywatnym stopień dywersyfikacji, podobnie jak w bankach państwowych, obniżył się w okresie kryzysu, ale w okresie pokryzysowym powrócił w okolice poziomu wyjściowego, szczególnie w bankach prywatnych krajowych. W drugiej klasyfikacji, podobnie jak w przypadku poprzednich wskaźników, najbardziej wyróżniały się banki zrzeszające banki spółdzielcze (najsilniejsza dywersyfikacja wyników) oraz banki samochodowe (najmniejsza dywersyfikacja wyników). Banki posiadające inny bank jako spółkę dominującą wykazały nieco mniejszy stopień dywersyfikacji wyników niż pozostałe dwie duże grupy, szczególnie w okresie kryzysu.

Wskaźniki (średnie dla grup) charakteryzujące drugi analizowany obszar – efektywność, zostały przedstawione w tab. 4.

Tab. 4. Wskaźniki obrazujące efektywność banku – średnie dla wyróżnionych grup

GRUPY	C/I			ROA			NIM		
	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013
Forma własności – TYP1									
państwowa	70,87	68,13	79,07	0,89	0,31	-0,92	3,36	3,30	2,94
krajowa prywatna	71,15	74,35	108,49	1,08	0,19	-1,43	5,18	4,28	3,46
zagraniczna	72,77	70,96	69,24	1,07	-0,64	-0,20	4,30	4,38	3,31
Forma własności – TYP2									
państwowa	70,87	68,13	79,07	0,89	0,31	-0,92	3,36	3,30	2,94
bankowa	73,12	70,60	63,94	1,05	-0,82	-0,14	4,16	4,31	3,20
niebankowa	72,39	78,32	115,64	1,08	0,11	-1,54	5,60	4,45	3,69
koncerny samochodowe	57,36	50,72	63,47	1,67	1,46	0,53	5,31	4,89	4,02
spółdzielcza (b. zrzesz.)	66,84	70,92	78,22	0,79	0,78	0,30	2,53	2,97	1,88

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik efektywności kosztowej C/I w okresie przedkryzysowym był zbliżony dla wszystkich grup własnościowych (około 71%), a istotne zróżnicowanie wystąpiło dopiero w okresie pokryzysowym. Banki prywatne krajowe nieznacznie obniżyły efektywność już w okresie kryzysu, jednak dopiero okres pokryzysowy przyniósł gwałtowny wzrost wskaźnika C/I, który we wszystkich czterech latach utrzymywał się na poziomie powyżej 100%, wskazując na poważne problemy w zakresie działalności podstawowej oraz głębokie działania restrukturyzacyjne, które miały miejsce

w tym okresie. Banki państwowe utrzymywały wskaźnik C/I na podobnym, a nawet zwykle nieco niższym poziomie, jak banki zagraniczne, a gwałtowny wzrost tego wskaźnika miał miejsce dopiero w 2013 r. Powodem tej zmiany mogło być przejmowanie banków prywatnych znajdujących się na skraju bankructwa przez państwo, co miało miejsce w niektórych krajach ESW. Biorąc pod uwagę charakter głównego inwestora, bankami wyróżniającymi się relatywnie wysoką efektywnością kosztową były banki samochodowe, a w okresie pokryzysowym także banki będące częścią bankowych grup kapitałowych, natomiast od 2008 r. najmniej efektywne okazały się banki kontrolowane przez inwestora strategicznego spoza sektora bankowego.

Zmiany w poziomie rentowności aktywów są znacznie głębsze niż te zaobserwowane dla wskaźnika C/I, gdyż poza malejącą efektywnością operacyjną po 2008 r. banki silnie zwiększyły odpisy z tytułu należności zagrożonych, co często sprowadzało ich wyniki finansowe do obszaru straty. Banki państwowe, które w okresie przedkryzysowym wykazywały nieznacznie niższą rentowność niż banki prywatne, tak krajowe, jak i zagraniczne, w latach 2007–2010 – pomimo obniżenia rentowności – uzyskały wskaźnik ROA na poziomie wyższym niż inne banki, jednak w latach 2011–2013 ustąpiły pierwszeństwa bankom zagranicznym. W drugiej klasyfikacji najwyższą rentownością wyróżniały się banki samochodowe, natomiast największą stabilnością wyników – banki zrzeszające banki spółdzielcze. Banki posiadające inny bank jako podmiot dominujący zanotowały najsilniejszą obniżkę wskaźnika ROA w okresie kryzysu, ale też szybką jego odbudowę po 2011 r., zaś banki posiadające niebankowego inwestora strategicznego bardzo głęboki spadek rentowności odnotowały dopiero w okresie pokryzysowym.

W analizowanym okresie nastąpiło obniżenie i zmniejszenie zróżnicowania wysokości marży odsetkowej. W okresie przedkryzysowym różnica ta wynosiła 2 p.p., w okresie pokryzysowym utrzymywała się poniżej 1 p.p. Najwyższą marżę odsetkową stosowały banki prywatne krajowe, najniższą zaś banki państwowe. W drugiej klasyfikacji grupą banków, która utrzymywała marżę odsetkową niższą od banków państwowych, okazała się grupa banków zrzeszających banki spółdzielcze, a najwyższy wskaźnik NIM zanotowały banki posiadające inwestora strategicznego spoza sektora bankowego, zarówno banki samochodowe, jak i inne.

Ostatnia grupa wskaźników, opisująca bezpieczeństwo banków, została przedstawiona w tab. 5.

W obydwu klasyfikacjach wyraźne zróżnicowanie między grupami można zauważyć w poziomie wskaźnika dźwigni finansowej (E/A), który jest znacznie niższy w grupie banków państwowych (około 8%) niż w bankach prywatnych (ponad 11%). Banki z kapitałem zagranicznym utrzymywały w całym okresie względnie stabilny poziom wskaźnika E/A, natomiast prywatne banki krajowe, które w początkowym okresie wykazywały najwyższy jego poziom (ponad 15%), w okresie pokryzysowym obniżyły go do poziomu zbliżonego do banków zagranicznych. W drugiej klasyfikacji najwyższy poziom kapitałów własnych w relacji do aktywów odnotowano dla banków samochodowych, najniższy zaś (w większości lat poniżej poziomu dla banków

Tab. 5. Wskaźniki obrazujące bezpieczeństwo banku – średnie dla wyróżnionych grup

GRUPY	E/A (%)			LQ/A (%)			NPL (%)			LLR (%)		
	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013
Forma własności – TYP1												
państwowa	8,4	7,8	7,6	28,6	18,6	17,1	7,1	9,6	18,6	5,8	5,2	10,3
krajowa prywatna	15,3	13,1	11,0	32,1	20,1	18,6	6,3	7,2	17,7	5,1	4,6	8,6
zagraniczna	11,4	11,7	11,9	29,0	19,0	15,3	5,9	7,3	12,9	3,7	3,8	6,9
Forma własności – TYP2												
państwowa	8,4	7,8	7,6	28,6	18,6	17,1	7,1	9,6	18,6	5,8	5,2	10,3
bankowa	11,0	10,6	11,3	29,5	18,8	14,9	5,9	7,3	12,7	3,8	3,9	6,8
niebankowa	15,9	14,9	11,7	31,5	21,5	18,9	6,2	7,6	17,9	4,9	4,6	8,8
koncerny samochodowe	20,6	17,5	18,2	15,6	12,8	14,8	10,9	8,8	9,5	0,9	2,1	9,1
spółdzielcza (b. zrzesz.)	6,7	8,6	6,2	38,1	17,0	18,5	bd	3,1	4,3	1,9	1,6	2,3

Źródło: opracowanie własne.

państwowych) dla banków zrzeszających banki spółdzielcze. Porównując dwie grupy odróżniające się typem inwestora strategicznego (bank vs podmiot niebankowy), zauważa się silne zróżnicowanie w okresie przedkryzysowym, które jednak zanika w okresie pokryzysowym ze względu na odmienne tendencje (wskaźnik E/A rósł w grupie własności bankowej, a malał w grupie własności pozabankowej). Wskaźnik płynności wykazywał zbliżone poziomy i podobne tendencje (silny spadek) dla wszystkich grup w obydwu klasyfikacjach. Grupami, które można wyróżnić, były w klasyfikacji TYP1 banki krajowe prywatne (najwyższa płynność), a w klasyfikacji TYP2 – banki samochodowe (najniższa płynność). Jednolite tendencje dla grup można zauważyć również w odniesieniu do kredytów zagrożonych. Wskaźnik NPL po 2008 r. gwałtownie wzrósł, jednak dla banków zagranicznych ten wzrost zatrzymał się w 2011 r., stabilizując się na średnim poziomie 12%, a dla banków krajowych pogorszenie jakości należności kredytowych postępowało do ostatniego analizowanego roku, kiedy średnia przekroczyła poziom 20%. Ostatni analizowany wskaźnik, odzwierciedlający relację rezerw na kredyty zagrożone do wartości brutto kredytów, utrzymywał się na najwyższym poziomie w bankach państwowych, a na najniższym – w bankach zagranicznych. W drugiej klasyfikacji niski poziom wskaźnika LLR wyróżniał banki zrzeszające i banki samochodowe, a spośród trzech głównych grup – banki funkcjonujące w bankowych grupach kapitałowych.

Aby ocenić, które z wyróżnionych cech pozwalają najsilniej i w sposób statystycznie istotny odróżnić wyodrębnione grupy własnościowe, wykorzystano analizę dyskryminacyjną. Uzyskane wyniki zaprezentowano w tab. 5.

Wskaźnikiem, który w całym okresie i dla obydwu modeli pełnił kluczową rolę w różnicowaniu grup, był wskaźnik dźwigni finansowej (E/A). Drugim wskaźnikiem z obszaru bezpieczeństwa, który wykazywał istotne zróżnicowanie między grupami, był wskaźnik rezerw LLR, jednak w jego przypadku siła dyskryminacyjna zanikła

Tab. 6. Siła dyskryminacyjna analizowanych wskaźników dla wyróżnionych grup własnościowych

TYP1			TYP2		
2004–2007	2008–2009	2010–2013	2004–2007	2008–2009	2010–2013
E/A	L/D	L/A	NIM	L/D	L/A
LLR	E/A	E/A	E/A	E/A	ROA
L/D	LLR	NPL	LLR	LLR	E/A
NIM	NIM	dL	L/D	NIM	dL
NPL	dL	L/D	ROA	NII	NPL
dL	NII	ROA	NII	dL	L/D
L/A	ROA		dL		C/I
LQ/A	C/I		NPL		
			L/A		
			LQ/A		

Uwaga: pogrubioną czcionką zaznaczono zmienne statystycznie istotne w modelu dyskryminacyjnym. Najciemniejszy odcień tła zastosowano dla wskaźników strategii, pośredni – dla wskaźników efektywności, najjaśniejszy – dla wskaźników bezpieczeństwa.

Źródło: opracowanie własne.

w okresie pokryzysowym. Po 2008 r. największą siłę dyskryminacyjną wykazywały wskaźniki z obszaru strategii: w okresie kryzysu wskaźnik kredytów do depozytów, a w okresie pokryzysowym – struktura aktywów (L/A). W pierwszej klasyfikacji najmniejszą siłę dyskryminacyjną wykazywały wskaźniki rentowności – spośród nich tylko marża odsetkowa NIM, jako czwarty z kolei wskaźnik, została wprowadzona do modelu w pierwszym i drugim podokresie, lecz nie posiadała wysokiej istotności statystycznej. W drugiej klasyfikacji natomiast, opartej na charakterze inwestora strategicznego, efektywność wykazywała znacznie większe znaczenie przy odróżnianiu grup, przy czym w okresie przedkryzysowym największą rolę odegrała marża odsetkowa, a w okresie pokryzysowym – rentowność aktywów. Statystyczną istotność posiadał też wskaźnik dynamiki kredytów – w okresie kryzysu dla klasyfikacji TYP1, a w okresie pokryzysowym dla klasyfikacji TYP2.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania potwierdzają wpływ struktury własnościowej na strategię inwestycyjną, efektywność i bezpieczeństwo banków w regionie ESW oraz uzależnienie natężenia tej relacji od istniejących warunków makroekonomicznych. Oceniając powyższą relację w okresie intensywnych zmian w strukturze własnościowej, a takim był okres kryzysowy i pokryzysowy, należy uwzględnić fakt, że zmiany te zniekształcają w pewnym stopniu uzyskane wyniki. Przesunięcia banków w trudnej sytuacji finansowej między wyróżnionymi grupami własnościowymi – szczególnie z grupy banków kontrolowanych przez kapitał zagraniczny do grupy banków kontrolowanych przez kapitał krajowy oraz z grupy banków z kapitałem prywatnym do grupy banków kontrolowanych przez państwo – powoduje

nagle polepszenie średniego poziomu analizowanych wskaźników w jednej grupie, a pogorszenie w drugiej. Właśnie taka sytuacja wydaje się być wytłumaczeniem gwałtownej zmiany wskaźników efektywności w bankach państwowych w 2013 r. Badania potwierdzają także, że analizując strukturę własnościową, należy uwzględnić zarówno pochodzenie kapitału, jak i charakter głównego inwestora, ponieważ obydwie czynniki wywierają wpływ na działania i wyniki banku. Te dwie klasyfikacje wykazują dużą zbieżność, gdyż grupa banków z kapitałem zagranicznym (klasyfikacja TYP1) w znacznym stopniu pokrywa się z grupą banków funkcjonujących jako spółki zależne w bankowej grupie kapitałowej (klasyfikacja TYP2), jednakże można zaobserwować również istniejące między nimi różnice, widoczne zarówno w analizie porównawczej wybranych wskaźników, jak i w ocenie posiadanej przez nie siły dyskryminacyjnej. Z kolei analizując grupę podmiotów posiadających inwestora strategicznego pochodzącego spoza sektora bankowego, należy zwrócić uwagę na silne zróżnicowanie tej grupy i wprowadzić dalszy jej podział.

Bibliografia

- Barba Navaretti G., Calzolari G., Pozzolo A.F., Levi M., *Multinational Banking in Europe – Financial Stability and Regulatory Implications. Lessons from the Financial Crisis*, “Centro Studi Luca D’agliano, Development Studies Working Papers” 2010, No. 292.
- Bonin J.P., Hasan I., Wachtel P., *Bank Performance, Efficiency and Ownership in Transition Countries*, “Journal of Banking and Finance” 2005, Vol. 29, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2005.03.012>.
- Claessens S., Horen N. van, *Being a Foreigner Among Domestic Banks: Asset or Liability?*, “Journal of Banking and Finance” 2012, Vol. 36 (5), DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2011.11.020>.
- Haas R. de, Lelyveld I. van, *Internal Capital Markets and Lending by Multinational Bank Subsidiaries*, “Journal of Financial Intermediation” 2010, Vol. 19, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2009.02.001>.
- Haselmann R., *Strategies of Foreign Banks in Transition Economies*, “Emerging Markets Review” 2006, Vol. 7, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2006.09.002>.
- Huang T.H., Shen C.H., Chen K.C., Tseng S.J., *Measuring Technical and Allocative Efficiency for Banks in the Transition Countries Using the Fourier Flexible Cost Function*, “Journal of Productivity Analysis” 2011, Vol. 35 (2), DOI: <https://doi.org/10.1007/s11123-010-0181-3>.
- Koutsomanoli-Filippaki A., Margaritis D., Staikouras C., *Efficiency and Productivity Growth in the Banking Industry of Central and Eastern Europe*, “Journal of Banking and Finance” 2009, Vol. 33, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2008.09.009>.
- Lensink R., Meesters A., Naaborg I., *Bank Efficiency and Foreign Ownership: Do Good Institutions Matter?*, “Journal of Banking and Finance” 2008, Vol. 32, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2007.06.001>.
- Pawłowska M., *The Impact of Market Structure and the Business Cycle on Bank Profitability: The Role of Foreign Ownership. The Case of Poland*, “NBP Working Paper” 2015, nr 229.
- Yildirim H.S., Philippatos G.C., *Efficiency of Banks: Recent Evidence from the Transition Economies of Europe, 1993–2000*, “European Journal of Finance” 2007, Vol. 13 (2), DOI: <https://doi.org/10.1080/13518470600763687>.

The Impact of Ownership Structure on Banks Strategy in Central and East European Countries

The aim of this paper is to verify the hypothesis that ownership structure has strong influence on strategy and performance of commercial banks in Central and East European countries, however the strength and character of this relationship depends on macroeconomic environment. The study was carried out for banks operating in eight CEE countries and was based on comparative analysis of ten financial ratios, describing three crucial areas of banking activity: investment strategy, efficiency and safety. The dataset covers the period 2004–2013, divided into three sub-periods, to reflect the changing macroeconomic conditions. The additional research question is how the ownership structure should be defined, by relating to origin of the capital, or rather type of strategic investor. To address this question, two classifications were adopted for all quantitative analyses. The empirical results confirmed the impact of ownership structure on banks' decisions, for both classifications, as well as the sensitivity of this relationship to the prevailing macroeconomic conditions.

Wpływ struktury własnościowej na strategię banków w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

W artykule weryfikacji empirycznej poddano hipotezę badawczą, że struktura własnościowa ma wpływ na strategię i wyniki banków komercyjnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, jednak siła i charakter tego oddziaływania są uzależnione od warunków makroekonomicznych. W tym celu banki komercyjne z ośmiu krajów ESW poddano analizie porównawczej z wykorzystaniem 10 wskaźników obrazujących trzy kluczowe obszary analityczne: strategię inwestycyjną, efektywność i bezpieczeństwo. Analizę dla okresu 2004–2013 przeprowadzono w trzech podokresach odzwierciedlających zmieniające się warunki makroekonomiczne. W artykule sformułowano także pytanie badawcze: czy, definiując strukturę własnościową, bardziej istotne jest uwzględnienie pochodzenia kapitału większościowego czy charakteru inwestora strategicznego. W celu odpowiedzi na to pytanie w badaniach zastosowano równoległe dwie klasyfikacje banków, oparte na powyższych kryteriach. Przeprowadzone badania potwierdziły istotne zróżnicowanie między grupami banków reprezentującymi różną formę własności, zarówno w przypadku odwołania się do pochodzenia kapitału, jak i charakteru właściciela większościowego. Różnice te nie miały charakteru stabilnego, ale ich natężenie nasilało się lub słabło w zależności od sytuacji makroekonomicznej.